

ВІСНИК

**НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ
ІНСТИТУТ»**

33'2005

Харків

ВЕСТНИК НАЦИОНАЛЬНОГО ТЕХНИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА "ХПИ"

Сборник научных трудов

Тематический выпуск

33'2005

"Технический прогресс и

эффективность производства"

Издание основано Национальным техническим университетом
"Харьковский политехнический институт" в 2001 году

Государственное издание
Свидетельство Госкомитета по
информационной политике Украины
КВ № 5256 от 2 июля 2001 года

КООРДИНАЦИОННЫЙ СОВЕТ:

Председатель

Л.Л. ТОВАЖНЯНСКИЙ, д-р техн. наук,
проф.

Секретарь координационного совета

К.А. ГОРБУНОВ, канд. техн. наук, доц.

А.П. Марченко, д-р техн. наук, проф.;
Е.И. Сокол, д-р техн. наук, проф.;
Е.Е. Александров, д-р техн. наук, проф.;
Т.С. Воропай, д-р фил. наук, проф.;
М.Д. Годлевский, д-р техн. наук, проф.;
А.И. Грабченко, д-р техн. наук, проф.;
В.Г. Данько, д-р техн. наук, проф.;
В.Д. Дмитриенко, д-р техн. наук, проф.;
П.А. Качанов, д-р техн. наук, проф.;
В.Б. Клепиков, д-р техн. наук, проф.;
В.А. Лозовой, д-р фил. наук, проф.;
О.К. Морачковский, д-р техн. наук, проф.;
П.Г. Перерва, д-р техн. наук, проф.;
Н.И. Погорелов, д-р техн. наук, проф.;
М.И. Рыщенко, д-р техн. наук, проф.;
В.Б. Самородов, д-р техн. наук, проф.;
В.П. Себко, д-р техн. наук, проф.;
В.И. Таран, д-р физ.-мат. наук, проф.;
Ю.В. Тимофеев, д-р техн. наук, проф.;
А.Ф. Шеховцов, д-р техн. наук, проф.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Ответственный редактор:

П.Г. Перерва, д-р техн. наук, проф.

Н.И. Погорелов, канд. техн. наук,
проф.

Ответственный секретарь:

О.И. Савченко, канд. экон. наук., доц.

В.Я. Мищенко, д-р экон. наук, проф.;
А.И. Яковлев, д-р экон. наук, проф.;
В.М. Тимофеев, д-р экон. наук, проф.;
М.М. Гуревичев, д-р экон. наук, проф.;
В.Я. Заруба, д-р экон. наук, проф.;
Л.Н. Ивин, д-р техн. наук, проф.;
П.А. Орлов, д-р экон. наук, проф.;
В.Г. Герасимчук, д-р экон. наук, проф.;
О.Е. Кузьмин, д-р экон. наук, проф.;
В.И. Гончаров, д-р экон. наук, проф.

Адрес редколлегии: 61002, Харьков,
ул. Фрунзе, 21, НТУ "ХПИ",
Каф. Организации производства и
управления персонала
Тел. (0572) 473-107

Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут". Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ "ХПІ". – 2005. – № 33. – 204 с.

В збірнику представлено теоретичні та практичні результати наукових досліджень та розробок, що виконані викладачами вищої школи, аспірантами, науковими співробітниками різних організацій та установ.

Для викладачів, наукових співробітників, спеціалістів.

В сборнике представлены теоретические и практические результаты исследований и разработок, выполненных преподавателями высшей школы, аспирантами, научными сотрудниками различных организаций и предприятий.

Для преподавателей, научных сотрудников, специалистов.

Рекомендовано до друку Вченою радою НТУ "ХПІ"

Протокол № 6 від червня 2005 р.

Н.В.БОНДАРЕНКО, канд. економ. наук
Я.А.МАКСИМЕНКО, канд. економ. наук

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Охарактеризовано позитивні економічні результати трансформації відносин власності в Україні. Проаналізовано соціальні наслідки зазначених процесів, а саме питання рівня заробітної плати та зайнятості працівників реформованих підприємств. Запропоновано напрямки удосконалення роздержавлення власності в Україні в частині вирішення окремих соціальних проблем суспільства.

The positive economic results of property relations transformation in Ukraine are characterized. The social consequences of this process: questions of level of wages and employment of employees of reformed enterprises are analyzed. Directions of state property release perfection in the area of social problems of society in Ukraine are proposed.

В Україні триває трансформація відносин власності, яка є стрижнем економічних реформ. В ході роздержавлення вдалось досягти певних позитивних зрушень в економіці, але поряд з цим проявились і деякі негативні явища: низька питома вага заробітної плати в собівартості продукції, звільнення зайвих працівників та інші. На жаль, ці процеси не завжди призводять до формування класу власників, зацікавлених в підвищенні ефективності виробництва, які поряд з цим намагаються вирішувати соціальні питання. Тому спостерігається посилення соціальної диференціації і напруженості у суспільстві.

В зв'язку з цим необхідно удосконалювати реформування відносин власності, висувати нові пріоритети їх розвитку. Це обумовлює актуальність теми даної статті.

Проблема власності завжди перебуває в центрі уваги дослідників соціально-економічних процесів. У вітчизняній літературі проблеми роздержавлення і приватизації розробляються такими вченими, як Гриценко А., Задорожний Г., Лазня І., Мочерний С., Павлишенко М., Хохлов М., Юрчишин В. та інші. Але незважаючи на численні праці з проблем власності, існують питання, що потребують спеціального дослідження, серед яких найважливішим є соціальні аспекти трансформації відносин власності.

Ціль статті – виявлення соціальних наслідків реформування власності, проведення аналізу впливу роздержавлення на рівень заробітної плати та питому вагу її у собівартості продукції, а також зайнятість населення в цілому по Україні та окремих видах економічної діяльності з метою розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності зазначених процесів у країні.

Історія процесу реформування власності в Україні нараховує вже 13 років. Розпочавшись у 1992 році, приватизаційні процеси в Україні досягли

піку активності у 1995-1996 роках. Потім темпи роздержавлення, трохи уповільнившись, набули сталого характеру: протягом останніх 7 років приватизовувалось по 5-6 тис. об'єктів щороку.

Таким чином, станом на 1 січня 2005 року в Україні форму власності змінили 96549 об'єктів, з яких 33446 – цілісні майнові комплекси. З них за видами економічної діяльності процесом приватизації найбільш охоплено підприємства оптової й роздрібною торгівлі (11684 підприємства); промисловості (6587); організації, що надають колективні, громадські та особисті послуги (4861).

Приватизація, яка була спрямована на підвищення економічної ефективності діяльності колишніх державних або комунальних підприємств, мала певні позитивні економічні результати. У 2002-2003 рр. на реформовані промислові підприємства припадало понад половини загального обсягу промислового виробництва. У 2004 році аналогічна ситуація спостерігалась по обсягах реалізованої продукції.

Два роки поспіль відзначається зростання обсягів робіт, виконаних за контрактами будівельного підряду, що вище ніж по підприємствах державної та комунальної форми власності.

Збільшились обсяги перевезень вантажів автомобільним транспортом підприємствами, які змінили форму власності. Близько половини усіх перевезень пасажирів, а також третина вантажних перевезень здійснюється автомобільним транспортом роздержавлених підприємств.

В останні роки обсяг роздрібного товарообороту реформованих підприємств роздрібною торгівлі майже у 3 рази перевищує товарооборот підприємств державної та комунальної форми власності.

Окрім економічних наслідків існує ще й соціальний аспект приватизації, який характеризується, насамперед, показниками зайнятості населення, створення нових робочих місць, рівня заробітної плати.

Зайнятість перебуває в центрі всіх аспектів соціально-економічного розвитку. Для більшості людей робота є практично єдиною можливістю забезпечити себе засобами існування та основною формою реалізації себе як особистості.

Слід зазначити, що на реформованих підприємствах у 2004р. було зайнято 2,2 млн. осіб, або кожен п'ятий працюючий за наймом на підприємствах, в установах та організаціях, крім тих, що віднесені до малих. Із загальної чисельності усіх працівників, які були зайняті на зазначених підприємствах, більше двох третин (72,5%) працювали на промислових підприємствах.

Найбільшою кількістю працюючих на таких підприємствах була у Донецькій (16,1% від загальної чисельності працюючих на реформованих підприємствах країни), Дніпропетровській (11,1%), Запорізькій (5,9%),

Луганській (5,4%), Полтавській (5,2%), Харківській (4,5%), областях та м.Києві (6,8%).

На підприємствах, які змінили форму власності працювала майже половина (46,8%) працівників, зайнятих у промисловості, 36,6% – у будівництві. Крім вищезазначених, на роздержавлених підприємствах рибного господарства, оптової й роздрібною торгівлі також було зайнято більше осіб, ніж на державних та комунальних.

Останнім часом простежується тенденція скорочення чисельності працівників реформованих підприємств: порівняно з 2003 роком зменшення становило 5,3%. Водночас, загальна кількість зайнятих на підприємствах, установах, організаціях знизилась на 2,8%, державних та комунальних – на 4,2%. Хоча існують види економічної діяльності, які випадають із загальної колії, а саме: фінансова діяльність (збільшення кількості працюючих склало 7,7%), операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам (+1,6%), освіта (+15,4%); на рівні залишається кількість працівників у закладах охорони здоров'я. Тут простежується зв'язок з рівнем заробітної плати, бо у цих галузях вона є вищою на підприємствах і в організаціях, що змінили форму власності.

Заробітна плата в усіх видах економічної діяльності мала тенденцію до зростання, що зумовлено позитивною динамікою основних показників виробництва і зростанням рівня мінімальної заробітної плати.

Таблиця

Заробітна плата працівників, зайнятих на підприємствах (крім малих), які змінили форму власності, за видами економічної діяльності

	Співвідношення заробітної плати працівників приватизованих підприємств до рівня заробітної плати працівників					
	підприємств усіх форм власності			державних та комунальних підприємств		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004
В цілому по економіці	113,6	116,8	119,2	113,0	118,4	125,1
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	104,3	103,5	99,3	71,5	68,5	69,7
Рибне господарство	102,7	96,3	99,0	82,5	66,6	65,6
Промисловість	97,8	100,3	101,7	89,4	95,4	97,3
Будівництво	101,3	102,9	105,5	90,9	88,5	95,0
Оптова й роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	93,8	96,4	92,9	77,2	74,9	72,3

Готелі та ресторани	109,8	106,2	105,2	97,2	94,7	97,1
Транспорт і зв'язок	58,9	62,9	70,5	54,4	58,6	66,8
Фінансова діяльність	54,3	64,1	71,1	71,9	85,6	83,5
Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам	116,2	120,4	124,1	121,0	124,8	130,0
Освіта	104,5	104,4	118,6	105,3	105,0	119,4
Охорона здоров'я та соціальна допомога	134,3	120,5	115,7	136,1	122,1	117,1
Колективні, громадські та особисті послуги	76,5	79,2	72,9	82,0	83,5	79,7

Заробітна плата працівників роздержавлених підприємств перевищувала заробітну плату як працівників підприємств усіх форм власності, так і державних та комунальних, а саме по закладах освіти, охорони здоров'я, соціальної допомоги, і організаціях, що займаються операціями з нерухомістю, здаванням під найм та наданням послуг юридичним особам. Така тенденція зберігалась останні 3 роки.

Що стосується співвідношення до рівня заробітної плати усіх працівників відповідного виду діяльності, то заробітна плата була трохи вищою також на роздержавлених підприємствах промисловості, будівництва, у готелях та ресторанах.

Слід відмітити, що заробітна плата одного працівника за одну оплачену годину на роздержавлених підприємствах була також більшою.

Аналогічна ситуація з рівнем заробітної плати розповсюджується на усі регіони України за винятком Вінницької, Закарпатської та Одеської областей, де рівень заробітної плати працівників приватизованих підприємств був дещо нижчим, ніж на інших.

Соціальною характеристикою також є розмір частки, яку займають витрати на оплату праці у загальній сумі операційних витрат з реалізованої продукції, робіт, послуг (з урахуванням вартості товарів та послуг, придбаних для перепродажу та реалізованих без додаткової обробки на даному підприємстві).

Відповідні статистичні дані за 2004 рік свідчать, що питома вага витрат на оплату праці на реформованих підприємствах складала 8,6% і була більшою за аналогічний показник по підприємствах України усіх форм власності. При цьому перевищення спостерігалось по всіх видах економічної діяльності, а особливо по організаціях, що займаються операціями з нерухомістю, здаванням під найм та надають послуги юридичним особам, а також колективні, громадські та особисті послуги. Крім того, частка витрат на оплату праці перевищувала частку витрат і по більшості видів економічної діяльності державних та комунальних підприємств.

Найбільшим цей показник був в закладах освіти, організаціях, що надають колективні, громадські та особисті послуги, найменшим - в оптовій та роздрібній торгівлі, промисловості, де враховуються витрати на придбання товарів та послуг для перепродажу та реалізованих без додаткової обробки на даному підприємстві та значні витрати матеріалів.

Заробітна плата - основне джерело доходів переважної частини населення і ще не в повній мірі забезпечує достатній рівень добробуту населення. Так, за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України у 2003 році частка населення з середньодушовими сукупними витратами у місяць нижче прожиткового мінімуму складала 76,2%.

Аналіз рівня заробітної плати свідчить, що він, незважаючи на зростання, не є достатнім стимулом підвищення ефективності праці та не завжди задовольняє працівників, що стає одним із неостанніх чинників плінності кадрів.

Проблеми зайнятості населення, збільшення частки заробітної плати в собівартості продукції, робіт, послуг ще залишаються нагальними і привертають до себе увагу Уряду країни. Тому збільшення кількості нових робочих місць в усіх сферах економіки є одним із стратегічних заходів активного державного регулювання стану ринку праці. Але кількість робочих місць, яка щорічно вводиться в дію, не відповідає існуючим обсягам безробіття. Так, за даними Державного центру зайнятості за 2004 рік було введено в дію 189,6 тис. нових робочих місць, що складає 91,8 % від запланованої кількості. Кожне третє нове робоче місце було створено на підприємствах оптової та роздрібної торгівлі, кожне четверте – в обробній промисловості. При цьому 85,3% створених робочих місць припадає на підприємства, установи, організації недержавного сектора.

Таким чином, можна зробити висновки, що обидва аспекти трансформації відносин власності, як економічний, так і соціальний, мають свої позитивні і негативні моменти. На тих підприємствах, де керівництво розуміє необхідність розвитку виробництва та матеріального заохочення працівників, не вдаючись до миттєвого отримання прибутку, вдалося досягти позитивних результатів. Решті потрібно усвідомити, що тільки формальна зміна форми власності без внутрішньої перебудови не тільки не забезпечить ефективне функціонування суб'єкта господарювання, а й призведе до знищення виробництва. Такі негативні наслідки роздержавлення негативно впливають на економічне зростання та викликають соціальну напругу у суспільстві.

Мета приватизації полягає не тільки в передачі державної власності приватним підприємцям, а й у створенні справедливих ринкових відносин і зміцненні соціальної бази зазначених реформ. Оптимізуючи процеси виробництва та структуру виробничого персоналу, намагаючись отримати

найбільш високі прибутки, не можна забувати про необхідність підвищення обсягів заробітної плати у відповідності з сучасним рівнем життя.

Під впливом економічного зростання та підвищення законодавчо встановленого розміру мінімальної заробітної плати останніми роками спостерігається тенденція скорочення низькооплачуваних і зростання частки середньо та високооплачуваних працівників. Аналізуючи статистичні дані щодо розподілу працівників суб'єктів господарювання усіх форм власності за розмірами заробітної плати у грудні 2004 р., відзначається, що частка працівників, які мали нарахування у розмірі понад 500 грн., за останні чотири роки зросла від 12,3% у 2000р. до 49,6% у 2004р.

Разом з тим, вони свідчать про наявність значної міжгалузевої диференціації та відсутність залежності розміру зарплати від професійно-кваліфікаційного рівня працівників як у сфері послуг, так і виробництва. Наприклад, в установах охорони здоров'я та соціальної допомоги, працівники яких мають високий кваліфікаційний та професійний рівень, забезпечений вищою освітою, у грудні 2004р. лише кожному четвертому нараховано заробітну плату понад 500 грн., в установах освіти – кожному третьому. Разом з тим зазначена категорія працівників, зайнятих у сфері фінансової діяльності, становила майже три чверті (73,5%) зайнятих. Ще більш високий ступінь диференціації спостерігається серед виробничих видів діяльності.

Необхідно, щоб рівень заробітної плати формувався під впливом загальноновизнаних світовою практикою чинників, якими є кількість, якість та результати праці, а не визначався належністю до певної сфери економічної діяльності.

Виходячи з вищевикладеного, зростання ефективності процесів трансформації відносин власності в Україні повинно бути важливим фактором економічного розвитку країни та вирішення соціальних проблем суспільства, а саме підвищення реальних доходів населення, збільшення кількості робочих місць і створення справжнього класу власників

Список літератури. 1. *Покритан А., Гринчук В.* Деякі питання аналізу і реформування відносин власності // Економіка України. – 2003. – №11. – с.40-46. 2. Статистичний щорічник України за 2003 рік -- Київ. Державний комітет статистики України, 2004. 3. Статистичний бюлетень "Про діяльність підприємств, які змінили форму власності за 2004 рік" – Київ. Державний комітет статистики України, 2005. 4. *Чечетов М., Жадан І.* Соціально-економічний аспект трансформації відносин власності в Україні // Економіка України. – 2004. – №10. – с.4-16.

Надійшла до редколегії 1.04.05

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Андреева Т.А., Литвиненко В.Г., Грецькая Г.Н.</i> Программное обеспечение учета и нормирования сквозного расхода энергоносителей в промышленном производстве	3
<i>Андриенко М.С.</i> Оценка рисков освоения новой техники и технологий	7
<i>Артеменко Н.В., Токарь Н.Б.</i> Финансирование инвестиционных проектов	11
<i>Архиереев С.И., Зайцева О.А.</i> Валютная политика как фактор снижения транзакционных издержек в современных условиях	15
<i>Бабенко Н.А., Никифорова Н.И.</i> Выбор метода проведения маркетинговых исследований	21
<i>Бандура О.В.</i> Сущность интегрированных маркетинговых коммуникаций и эффективность их применения в современных условиях	25
<i>Бахнова Е.Л.</i> Общий алгоритм метода аналитического прогнозирования экономических характеристик инноваций	29
<i>Бездетко Н.А.</i> Организация процесса коммерциализации в высших учебных заведениях	35
<i>Бельский И.Э.</i> Основные тенденции развития фирменного сервиса, как элемент стимулирования сбыта на современном этапе	41
<i>Бондаренко Н.В., Максименко Я.А.</i> Социальные аспекты трансформации отношений собственности в Украине	47
<i>Вихляева С.И., Кувардин И.</i> Особенности венчурного предпринимательства в Украине	53
<i>Глизнауца М.Ю.</i> Научно-технический потенциал: схема оценки и прерогативы	57
<i>Губская Л.И.</i> Особенности применения контроллинга в лечебных учреждениях	63
<i>Гусаковская Т.А.</i> Особенности охраны объектов ноу-хау в процессе их коммерциализации	67
<i>Двинских В.Н., Виницкая С.Г.</i> К концепции преподавания курса экономической теории в вузе (историко-экономический и методологический аспекты)	71
<i>Елагин Ю.В., Петренко Л.И., Чернов В.В.</i> Приватизация в Украине и ее особенности	75
<i>Жадан Т.А.</i> Показатели развития промышленного производства	79
<i>Жегус Е.В.</i> Определение ценовой стратегии как один из этапов формирования ценовой политики торговых предприятий	83
<i>Кадыкова И.Н.</i> Поведение субъектов рынка земли в условиях трансформационной экономики (теоретический аспект)	87

НАУКОВЕ ВИДАННЯ
**ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
"ХПІ"**

*Збірник наукових праць
Тематичний випуск
Технічний прогрес і ефективність виробництва
№ 33*

Відповідальний за випуск Луцьова В.М.

Обл. вид. №111-05

Підп. до друку 01.07.2005 р. Формат 60x84 1/16. Папір Сору Рарер.
Друк-ризографія. Гарнітура Гаймс. Умов. друк. арк. 10,0.
Облік. вид. арк. 10,25. Наклад 100 прим. 1-й завод 1-65. Зам. № 9463-16
Ціна договірна.

НТУ "ХПІ", 61002, Харків, вул. Фрунзе, 21

Видавничий центр НТУ "ХПІ"
Свідоцтво ДК № 116 від 10.07.2000 р.
Віддруковано в типографії ТОВ СУНП "Бруксафоль-Курсор Фоліен"
Харків, пр. Театральний 11/13
т. (057) 714-38-74, (057) 706-31-73
